

ՄԻԱԿ ԵԼՔԸ

Կ. Պօլսից հասած լուրերը չափազանց վիատեցուցիչ են: Հոկտեմբեր 13-ին Ղալաթիոյ ս. Լուսաբորիչ եկեղեցու բակում, ուր գտնուում է խորհրդարանը, կատարուել է մի վայրենի դէպք: Ազգային վարչութեան ատենապետ բժ. Սեղրոսեան խորհրդարանից դուրս ելնելով, սրա առաջն է դուրս գալիս Ենոք Եփրանոսեան անուն մէկը և ուսուցչական խնդրի առթիւ բացատրութիւն է պահանջում, բայց ստացած բացատրութիւնից դժգոհ մնալով, ձեռնափայտով երկու հարուած է իջեցնում ատենապետի գլխին:

Իսկ այդ Ենոք Եփրանոսեանը հասարակ մարդ չէ, Պօլսի խմբիկներից ու թուլումբաշիկներից չէ, այլ ուսուցիչ է, մէկը թրքահայ մտաւորականներից:

Այս վայրենի դէպքը, որ ոչ առաջինն է և ոչ վերջինն է լինելու, անարեկում է ազգային վարչութեան անդամներին և նախագահը՝ պատրիարք Դուրեանը պնդում է հրաժարականի վրայ, նախապէս մի շատ բնորոշ ճառ արտասանելով:

Այս դէպքը՝ ահամայ լիջեցնում է մեզ նոյն Ղալաթիոյ խորհրդարանի բակում ս. Օրմանեանի դէմ կատարուած աւելի քան վայրենի բռնութիւնը, որպէս և Բիւզանդ էֆ. Քէչեանի կրած ձեռն ու անպատուութիւնը:

Ի՞նչու այն ժամանակ Ս. Դուրեանը, որ ս. Օրմանեանի օրօք պատրիարքական տեղապահ, իսկ Քէչեանի օրօք Պօլսի Հայոց պատրիարք էր, վրդովման ոչ մի նշան ցոյց չը տուեց, ինչ՞ու այն ժամանակ հրաժարականի հարց չը բարձրացրեց:

Ոչ միայն այս, այլև իւր խորհրդաւոր լուութեամբ ակնբեր և կերպով քաշալեր հանդիսացաւ կրկնակի տխուր դէպքերին:

Դեռ շատ մօտիկ անցեալում Թիւրքիայի հայոց կեանքի ղեկը վարող ամբօխը, անշուշտ ուսուցիչ Եփրանոսեաններին և փաստաբան Սուրէնեաների դրդմամբ ս. Օրմանեանին կրկնակի խայտառակութեան պիտի ենթարկէր, եթէ նա չշտապէր փախուստ տալ եկեղեցուց: Եւ չը նայելով որ այս անգամ ս. Օրմանեանը եկեղեցի էր եղել հէնց պատրիարք Դուրեանի հրաւիրանօք, այնուամենայնիւ պատրիարքը ոչ միայն հրաժարականի հարց չը բարձրացրեց, այլև հասարակ բողոք անգամ չարեց այդ անիրաւ բռնութեան դէմ:

Իսկ այժմ Կ. Պօլսից հասած հեռագրական և լրագրական լուրերը այլևս կասկած չեն թողնում, որ ս. Դուրեանը հրաժարական է տուել ազգային Երեսփոխանական ժողովին:

Ինչու, արդեօք Սեղրոսեան է՞՞. գլխից հոսող արիւնը աւելի ծանր է ազդել նրա բանաստեղծական սրտին, քան ս. Օրմանեանի արցունքները, թէ՞ այժմեան վայրենի դէպքի մէջ աւելի մեծ անարդարութիւն կայ, քան նախնի ժամանակի դէպքերի մէջ:

— Ո՛չ:

Սրբազան Դուրեանը իւր երկամեայ պատրիարքութեան ընթացքում շատ անգամ ցոյց տուեց, որ հանգուցեալ Աշրղեանի հարազատ ձեռնասունն է, նրա հոգով կը թուած, նրա չափ սիրահար պատրիարքական զահին և նրա չափ անտարբեր դէպի հասարակական չարիքները, որոնք, շնորհիւ սահմանադրական ազատութեան, աւելի համարձակ են անում:

Այո՛, սխալ կը լինի պատրիարքի հրաժարականի շարժառիթը Սեղրոսեան էֆէնտիի գլխից հոսող արեան մէջ որոնել:

Այդ արիւնը մի պատրուակ է, որ վրայ հասաւ շատ տեղին ու ժամանակին:

Սրբազան Դուրեանը յեղափոխական ամբօխի ձեռքով և աշակցութեամբ էր, որ պատրիարքական զահը բարձրացաւ: Եւ որովհետեւ նա այդ պատասխանատու պաշտօնը վարելու համար կոչուած չէր, ուստի շուտով խաղալիք դարձաւ աշից ու ծախից փչող հովերին: Ինչպէս որ սպասելի էր, նա իւր քաղաքականութեամբ ներքին պայմանների կծիկը այնպէս խնձեց,

որ ինքն էլ նրա մէջ չը խնոնուելու համար մնացել էր մի ելք միայն—հրաժարուել զահից:

Եւ շտապեց հրաժարական տալ, Սեղբոսեան դէպքից օգտուելով:

* * *

Սրանից շատ առաջ, երբ մի լայտնի խմբակ ամեն տեսակ ներելի ու աններելի միջոցներով աշխատում էր յառաջ քաշել ս. Դուրեանի թեկնածութիւնը կաթողիկոսական զահի համար, իսկ Կովկասի հայ պատգամաւորներն էլ անգիտակցաբար արծառազանք էին տալիս այդ խմբակի միտումաւոր շտապուովութիւններին, սողերիս գրողը ճիշտ ժամանակին «Նայրենիք» շարաթաթերթի և «Մեր-Չայնը» լրագրի էջերում շեշտեց այդ արհեստական կերպով անզուգականացրած հոգեւորականի թուլութիւնը, երևան հանելով նրա անցեալ գործունէութեան բնորոշ գծերից մի քանիսը:

Այնուամենայնիւ կաթողիկոսական զահը բարձրացնել չը յաջողելուց յետոյ, նոյն խմբակի շնորհիւ, մեր Պօլսի ազգայինները, որոնք մարդուն ճանաչում են նրա կրօնկներից, շտապեցին նոյն Դուրեանին պատրիարքական զահը բարձրացնել, չը նայելով որ նրա տեղապահութեան օրերից արդէն զիտէին, որ նա բարձր ու պատասխանատու պաշտօններ վարելու կոչուած չէ, որ չունի քաղաքագիտութիւն, չունի վարչական ընդունակութիւն, չունի նոյնիսկ սեփական կամք, որ անհրաժեշտ է պատրիարքական զահի հեղինակութիւնը ճանաչել տալու համար, այլ նա մի բարի մարդ է և ունի զրական արժանիքներ:

Սրդէն նրա պատրիարքական գործունէութիւնից զիտենք, որ պատրիարքական զահի հեղինակութիւնը վայր ընկաւ ոչ միայն թիւրք և օտար պետութիւնների աչքում, այլև թիւրքիայի հայ ժողովրդի աչքում:

«Լուծայ»-ի աշխատակիցը, նրա ներկայ տարուայ յունուարի համարում խօսելով Ադանայի դէպքերի առթիւ պատրիարքի տուած հրաժարականի մասին, նա Պօլսի Նայրոց Ազգային Երեսփոխանական ժողովին խորհուրդ էր տուել պատ-

րիարքական ընտրութեան ձեռնարկելու, ս. Դուրեանի վերադարձը նուաստացուցիչ համարելով:

Ոչ մի տեղ սահմանադրութիւնը այնքան քայքայիչ ազդեցութիւն չէ ունեցել հպատակ ազգերի ազգային ամբողջութեան, միութեան վրայ, որքան Օսմանեան սահմանադրութիւնը ունեցաւ բացառապէս Թիւրքիայի հայերի վրայ: Այդ սահմանադրութիւնը մի հարուածով խորտակեց այն բոլոր օղակները, որոնցով կապուած, շղթայուած հայր մի ամբողջութիւն էր կազմուած: Տեղի ունեցան անակնկալ շերտաւորումներ ոչ միայն քաղաքական աշխարհայեացքներէ, այլև ցեղական, ազգային, կրօնական և մինչև տնգամ ընտանեկան: Հոգեկան զգացմունքներէ, մտաւոր ըմբռնումների և քաղաքական ու հասարակական աշխարհայեացքների լեղաշրջման, էվօլուցիայի այս կրիտիքական շրջանում անհրաժեշտ էր մի այնպիսի լուսաւոր միտք, հեղինակաւոր ոյժ և փորձառու ղեկավոր, որ կարողանար իւր հզօր ասիի մէջ պահել շերտաւորումների սանձը, [Թոյլ չը տար, որ միմեանց լափեն, կլանեն ու տրորեն, որպէս անուժ են այժմ Թիւրքիայի հայերը:

Սր. Դուրեանը այդքան խոշոր և պատասխանատու պաշտօն կատարելու համար կոչուած չէր, թէև ընտրեցին: Եւ նա ոչ միայն այդ էվօլուցիայի սանձը իւր ձեռքը հաւաքելու ոյժը չունեցաւ, այլև լարուցեց եկեղեցիների «Բաց ու Գոց»-ի խնդիրը, որը ոչ միայն արիւնային ընդհարումների պատճառ դարձաւ, այլև այդ քայլին զօր գնաց և՛ ինքը և՛ ազգային վարչութիւնը:

Արդ՝ քանի որ ս. Դուրեանը իւր ստեղծած դրութեան լրջութիւնը և վտանգաւորութիւնը ըմբռնելով հրաժարականի հարց է բարձրացրել և ըստ հեռագրական տեղեկութեան, հրաժարական է տուել, Ազգային երեսփոխանական ժողովին ուրիշ բան չի մտղմ անել, եթէ ոչ ընդունել հրաժարականը և փութով պատրիարքական ընտրութեան ձեռնարկելու:

Պէտք է խոստովանել, որ Պօլսի մեր ազգայինները պատրիարքական ընտրութեան գործում պիտի հանդիպեն լուրջ արգելքների: Նրանք արդէն գիտեն և տեսնում են, որ Օսմանեան սահմանադրական կառավարութիւնը յայտնի սրամադրութիւն

է ցոյց տալիս հպատակ ազգերի ունեցած իրաւունքների ու արտօնութիւնների փշրանքներն էլ լետ խլելու: Ոչ ոք չի կարող երաշխաւորել թէ Ֆէների պատրիարքարանի դէպքը Գում-Գարուի պատրիարքարանի վերաբերմամբ ևս չի կրկնուի: Ֆէների պատրիարքարանը իւր թիկունքին ունէր ազատ և անկախ Յունաստան, որ յամենայն դէպս պատկառելի ոյժ է ներկայացնում: Գում-Գարուի պատրիարքարանը իւր թիկունքին ոչոք չունին: Նա միայն է և միայն պէտք է մաքառի թէ՛ արտաքին թշնամիների և թէ՛ ներքին բռնութիւնների դէմ:

Այսպիսի պայմաններում պատրիարքի անձնական արժանաւորութիւններից այնքան շատ բան է կախուած, որ Ազգային Երեսփոխանակ. ժողովը չի կարող հաշուի չառնել:

Այնինչ Թիւրքիայի հայ հոգևորականների շարքերում չը կան արժանաւոր պատրիարքացուներ, բացի ս. Օրմանեանից:

Այ՛, Մաղաքիա արքեպ. Օրմանեանն է, որ իւր բազմակողմանի կրթութեամբ, իւր հմուտ քաղաքագիտութեամբ և դիւանագիտական բազմամեայ փորձառութեամբ կոչուած է պատրիարքական իշխանութեան գլուխն անցնելով իւր ձեռքն առնելու Թիւրքիայի հայերի կառավարութեան պատասխանատու դերը:

Նամակս վերջացնելու վրայ էի, երբ «Մշակ»-ի Կ. Պօլսի թղթակիցը իւր հոկտեմբեր 28-ի նամակում շօշափելով պատրիարքի հրաժարականի հարցը, ի միջի այլոց աւելացնում է «Օրմանեանի առջև ամեն անցք փակուած կերևի դէպի պատրիարքական աթոռ»:

Սա այնքան սխալ է, որքան սխալ կը լինի կարծել թէ մի խուժանային խմբակ իւր խուժանապետներով հանդերձ հայ ազգեն ներկայացնում: Եթէ Թիւրքիայի մեր ազգայինները պատրիարքութեան նման մի կարդինալ հարցում կառաչնորդուին միքանի փողոցայինների բնազդներով և քաջութիւն չեն ունենայ իրենց կամքը գործադրելու, այն ժամանակ Թիւրքիայի հայութիւնը մեռած պէտք է համարել:

Բայց մենք տրամադիր ենք հաւատալու, որ Թիւրքիայի հայութիւնը մեռած չէ, որ նա Սուրէնեաններից ու Եփրանո-

սեաններէց, իրենց ամբողջ հետևորդներով, շատ աւելի ուժեղ է և կարող է իւր վճիռը, կամքը յարգել տալու:

Եւ մենք կրկին կը շեշտենք. եթէ կայ Թիւրքայի հայոց հողևորականութեան մէջ մէկը, որ կոչուած է Թիւրքայի հայոց հասարակական, կրթական, քաղաքական և այլ պահանջներին բաւարարութիւն տալու— դա Մաղաքիա արքեպ. Օրմանեանն է:

Իսկ Թիւրքայի հայերը, լանձին Ազգային երեսփոխանական ժողովի, թող չը պիտի տան, որ պատրիարքական աթոռի ճանապարհը արժանաւորների առաջ փակուի և այն՝ արհեստական պատուարներով:

Mars